

Kitap Tanıtımı: Kötülüğün Felsefesi

Book Introduction: The Philosophy Of Poor

YL. Öğr. Enes Sadan

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Felsefesi

enessadan94@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2947-5056

ATIF: YAZAR SOYADI, ADI, "MAKALE ADI", YIL:, CİLT: SAYI, ss.

Kitap Adı: Kötülüğün Felsefesi,

Yazar: Lars Svendsen,

Çeviren: Mehmet Hocaoğlu,

Basım Yeri: İstanbul,

Yayınevi: Redingot Yayınları,

Tarih: 2018,

Baskı: 1. Baskı,

Sayfa Sayısı: 294

Hayatın her alanında karşılaştığımız temel yargılardan biri de "kötülük" düşüncesidir. Gündelik gerçekliğimizin bir parçası haline gelen bu sözcük hakkında bir takım fikirlerde bulunabiliriz. Kötülük nedir? Kötülük hakkına nasıl konuşabiliriz? Kötülük hakkına genel geçer yargılarda bulunabilir miyiz? Genel olarak yazar; bu eserde, "kötülük" kavranmını, en büyük kötülük olarak gördüğü İkinci Dünya Savaşı ve Holocaust bağlamında ele almaktadır. Kötülüğün genel hatlarıyla incelendiği bu eserde, faillerin ve mağdurların bakış açısı çerçevesinde "kötülük fikri" açıklanmaya çalışmıştır. Yazar önceki çalışmalarında da yalnızlık, korku, özgürlük gibi kavramların felsefi ve tarihsel izini sürmüştür.

Eser; Önsöz, Giriş, Üç Bölüm, Sonuç ve Kaynakça'dan oluşmaktadır. Yazar önsözde (s. 9-17), kötülük fikrinin zamanı çoktan geçmiş mitik bir unsurdan ziyade hayatın her alanında karşımıza çıkan, bireyi ve toplumu anlamaya yönelik bir unsur olarak zikretmektedir. Yazara göre kötülüğün kökeni hakkında dört geleneksel açıklama bulunur:

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 04 Aralık/December 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 05 Aralık/December 2019

Yayın Tarihi / Published: 01 Ocak/January 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak-Haziran / January-June

Sadan, Enes, "Kitap Tanıtımı: Kötülüğün Felsefesi", YIL: 13, C: 13, S: 25, 131 - 135.

“(1) İnsanlar doğaüstü, kötü niyetli bir güç tarafından ayartılır veya ele geçirilirler; (2) İnsanlar, kötü olarak tanımlanabilecek şekilde davranmaya doğaları gereği yatkındırlar; (3) İnsanlar kötü davranışlarda bulunurken çevrelerinden etkilenirler; (4) İnsanlar özgür irade sahibidirler ve kötülük doğrultusunda hareket etmeyi seçerler.” (s. 14-15) Bu dört açıklama neticesinde yazar, bu kitapta 2,3 ve 4 numaralı maddelere odaklanacağını belirtmiş ve 1 numaralı maddenin rasyonel bir tartışma konusu olmadığını ve inançlı insanları ilgilendirdiğini ileri sürerek bu kitapta tartışmayacağını belirtmiştir. Son olarak ise, bu kitabı yazmaktaki amacının kurbandan ziyade faili anlamak olduğunu ve maruz kalınan kötülükten ziyade kötülükler üzerinde daha fazla durduğunu aktarmıştır.

Eserin giriş kısmında “Kötülük nedir ve nasıl anlaşılabilir?” (s.19-42) sorusuna yanıt verilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde yazar, kötülüğü bir yüze, bir kimliğe sahip olduğunda tanıyabileceğimizi belirtmiştir. Kötülüğün hayat bulmasına alet olmadan kötülük hakkında konuşamayacağımızı vurgulayarak, kötülüğün pratik olarak ele alınması gerektiğini açıklamıştır. Günümüzde insanlık durumuna ait hakikati belirleyen din değil bilim olduğu ifade edenlere karşı, bilimin tüm insani kötülüğü açıklamak uğruna kötülüğü birey dışındakilere attığını dile getirilmiştir. Kötülük kavramının bilimsel tartışma içerisinde buharlaşacağını vurgulayan yazar, Hitler örneği üzerinden özgür irade olmaksızın, ahlaki kötülüğün var olamayacağını belirtmiştir. Belirsiz de olsa hâlâ genel bir “kötülük” fikrine sahip olduğumuz aşikârdır. Bu bağlamda yazar, en geniş anlamıyla kötülüğü “iyi bir yaşamın gerçekleşmesini engelleyen her şey” (s. 28) olarak tanımlamıştır. Bu kötülük kavrayışı, doğal felaketleri ve hastalıkları da kapsamaktadır. Bugün kullandığımız daha dar anlamda kötülük ise, “başkalarına zarar verme niyeti taşıyan, önceden tasarlanmış insani eylemleri” (s. 28) belirtir. Bu kitabın amacı yazara göre kötülüğün kökenini bulmak değil, mümkün olabildiğince yüzeye, yani kötülük fenomenlerinin kendisini göstermeye yöneldiği yere yakın kalmaktır. Yazar 20. yüzyılda savaş, soykırım ve işkence yüzünden milyonlarca insanın hayatını kaybetmesinin sebebini, politik, yani ideolojik farklılıklardan dolayı olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda hem fikir olmakla birlikte; Nazilerin, Ermeni soykırımından esinlendiğini ve bunu Almanya ve Osmanlı hükümetleri arasındaki yakınlığına bağlamış olması bize göre kabul edilemez bir mukayesedir. Aynı şekilde Belçika sömürgesi altındaki Kongo’da 1971-97 yıllarındaki olaylar ile Holocaust hadisesinin mukayese edilmesi bize göre yanlış bir tutumdur. Çünkü her olay kendi içerisinde ‘biricik’ olma vasfını sahiptir.

Birinci bölümde “Kötülüğün Teolojisi” (s. 43-88) başlığı altında genel olarak, teodise kavramı ele alınmıştır. “Teodise” ifadesinin tarihsel bir değerlendirmesini sunan yazar, bu teorinin en iyi durumda fenomeni kavramaktan uzak; en kötü durumda ise

fenomeni düpedüz örtbas ettiği ifade etmiştir. Bu bölümde teodise çeşitlerini ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Özgür irade teodisesi açıklandıktan sonra, özgür iradeye başvurunun bu teolojik problemi ikna edecek şekilde çözemeyeceğini dile getirmektedir. İreneyusçu teodisesi ise, kötülük kısmen Tanrı'ya atfedilmekte iken; Tanrı, insanları kusurlu yaratmış, kusursuzluğa ulaşabilsinler diye iyilik ve kötülükten mürekkep bir dünyaya yerleştirmiştir. Bu teodiseye göre insanlar seçimlerinden sorumlu olurken; Tanrı, bu senaryoda suçsuz bulunur. Yazara göre bu zayıf bir teodise olup, böyle bir sınavın rasyonel hiçbir temeli yoktur. Bütünlük teodisesi ise; kötü gibi görünen şeyin, doğru ışık altında bakıldığında aslında iyi olduğu varsayımıdır. Bu konudaki örnekler neticesinde yazar şu sonuca ulaşır: "Bütünlük kanıtına ilişkin tartışmadan çıkarılabilecek iki sonuç vardır: İlki, bireysel kötülükleri haklı gösterebilecek iyi bir bütünlüğün varlığına inanmak için hiçbir nedenimiz yok ve ikincisi, öylesine aşırı kötülükler var ki hiçbir bütünlük bunları asla haklı gösteremez." (s. 68). Seküler teodise olarak tarih konusunda ise yazar; modern kötümserliğin kötülüğe ontolojik olarak bakmayı sürdürdüğünü ve dünyanın yaşanmaya değer olmadığı fikrine yönlendirdiğini belirtir. Tanrı'nın adalet ilkesi konusunda ise yazar, Tanrı'nın adalet anlayışı ile bizimkinin bütünüyle farklı olduğunu ifade eder. Bu bakımdan "Tanrı adildir" demek ve bunun bir anlamı varmış gibi davranmak çok zordur. Bu bakış açısı bağlamında Eyüp'ün feraseti ve teodisenin ötesinde bahsi okunabilir. Teodiseler hakkında genel olarak yazar, tüm teodiselerin tutarsız, yanlış ve akıldışı olduğunu iddia eder. Yazara göre, kötülüğün varlığını kabul ederken, iyi, kudretli ve bilge bir Tanrı'ya, ya da Tanrı'nın eş değeri olarak işleyen tarihsel bir sürece inanmanın da tutarsız olmaması mümkündür. Teodiselerin bir kenara atılmasını zikreden yazar, kötülüğün ne ise öyle anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır.

İkinci bölümde "Kötülüğün Antropolojisi" (89-226) başlığı altında yazar; ilk olarak, insanların özünde iyi mi kötü mü oldukları sorusunu ele almıştır. Daha sonra dört farklı kötülük türüne –şeytani, araçsal, idealist ve aptalca- dair bir tipoloji önerip tartışmış ve neden kötülük yaparız sorusuna yanıt aramaya çalışmıştır. Bu sonuç etrafında gerçek soruna cevap aramıştır: Kötülük konusunda ne yapmalıyız? İnsanlar iyi midir kötü müdür? Bu sorular karşısında yazar; ilk olarak Hristiyan teolojisi bağlamından bakıldığında, insanın özünde kötü olduğunu belirtir. Bu bağlamda Augustinus ilk günah öğretisini geliştirir. Hem Machiavelli hem de Hobbes kendi felsefelerini Augustinus'un antropolojisi üzerinden geliştirirler. Benzer şekilde Montaigne'de insanın doğuştan acımasız olduğunu ileri sürer. Bununla birlikte karşıt bir bakış açısı ile insanın "doğası gereği" iyi olduğunu iddia eden teorilerin de olduğunu dile getirmiştir. Yazara göre ahlaki doğamızın iyi mi kötü mü olduğuna verilebilecek en makul yanıt, özgürlüğün kökeni

bağlamında insanlar hem iyi hem de kötü olduğudur. Bizim iyi ve kötü olmamız sadece bazı zamanlar iyiyi bazı zamanlar ise kötüyü seçmemiz sebebiyle değil, bu ikisinin doğamızın özsel bileşenleri olması sebebiyle olduğunu belirtilmektedir.

Kötülük tiyolojileri konusunda ise dört çeşit kötülük tipi ayrıntılarıyla ele alınmaktadır: “1. Şeytani Kötülük: Sayısız teori tarafından baştan kabul edilmiş kötülük biçimi, tam da kötü olması yüzünden kötülük yapmak. 2. Araçsal Kötülük: Başka bir amaç ulaşmak için, kötü olduğunun gayet farkında olduğu halde kötü bir şey yapan faillerle ilgilidir. Amaç iyi olabilir ama araçlar kötüdür. 3. İdealist Kötülük: Failler iyi bir şey yaptıkları inancıyla kötülük yaptıkları zaman ortaya çıkar. 4. Aptalca Kötülük: Eylemlerinin iyi mi kötü mü olduğunu düşünmeden eyleyen bir fail tarafından karakterize edilir.” (s. 99-101). Bu dört kötülük türünün hepsinde ortak olan şey, diğer insanların onurunu ya da haysiyetini göz önünde bulundurmamasıdır. Yazara göre “biz” ve “onlar” kavramı çok değerlidir. Başkasının kötü olması, çoğu kez onunla savaşmak için makul bir düzeyi ifade eder. Ancak başkasının kötü olması bizim illa da iyi olduğumuz anlamına gelmez. Her iki tarafın da tümüyle kötü olması da ihtimal dâhilindedir. Bu bakımdan yakın tarihten örnekler sunan yazar, Tzvetan Todorov’un şöyle dediğini aktarmaktadır: “Kendisi ve düşmanı arasında benzerlik görmeyen, tüm kötülüğün kendisinde değil başkasında olduğuna inanan biri trajik bir biçimde düşmanına benzemeye yazgılıdır. Fakat kendindeki kötülüğü tanıyarak, düşmanı gibi olduğunu keşfeden biri gerçekten farklıdır. Benzerliği görmeyi reddederek kötülüğü pekiştirir, kabul ederek azaltırız. Ne kadar farklı olduğumu düşünürsem, o kadar aynı kalır; ne kadar aynı olduğumu düşünürsem, o kadar farklı olurum.” (s. 155). Esasen insanların, iyi veya kötüden ziyade birey olarak bir bütün görülmelidir. İnsan olmak kötülük yapma imkânına sahip olmayı gerektirmekte olup, bu bir zorunluluk değildir. Sonuç olarak yazarın ifadesiyle: “hepimiz günahkâruz –ilk günahın kurbanları olduğumuz için değil, kendimizi günaha soktuğumuz için.” (s. 226)

Eserin üçüncü bölümü olan “Kötülük Problemi” ile sonuç bölümünde ise yazar; kötülük problemini pratik bir problem olarak tartışmaktadır. Yazara göre kötülüğü etkisiz kılmak, onun dünyaya nasıl geldiğini açıklamaktan çok daha önemlidir. Bu yüzden kötülük problemi felsefi çözüm isteyen bir felsefi problem değildir. Bu bakımdan yazar felsefi düşünümü, saf düşünümden praksise doğru kaydırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Politika ve şiddet konusunda ise politik şiddetin yalnızca dünyadaki şiddetin miktarını azaltmaya yardımcı olduğu takdirde iyi olacağını vurgulamaktadır. Kötülük problemine ontolojik bir problemden ziyade pratik bir problem olduğunu vurgulayan yazar; bu bakış açısı çerçevesinde olaylara yaklaşılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kötülük problemi hakkında yazarın gördüğü tek çözüm yolu şudur: “Aydınlanma düşüncesinin, hümanist projenin bekâsıdır. Bu çözüm kötülüğü kökten kurutmasa bile en azından bize onun sınırlandırılabilceği umudunu verir” (s. 272).

Genel olarak bakıldığında, “kötülük” düşüncesi her dönemde önemli bir konum arz etmektedir. Bu bakımdan yazarın, kötülük düşüncesini sistematik bir şekilde tarihsel ve fikirsel olarak çalışması önemlidir. Ancak yazarın, Holocaust bağlamında olayları ele alarak; birey ve toplum ilişkisi içerisinde değerlendirmesi (kendisine göre makul olsa da), olaylara bakış açısının kısıtlanmasına, diğer olaylar hakkındaki farklı düşüncelerin göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Kötülük fikrinin pratik olarak bireylerden hareketle ele alınması ve genel bir sonuca ulaşılması tutarlı ölçütler neticesinde güzel bir yaklaşımdır. Kötülük, hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan yazarın ifadesiyle, kötülük ne meşrulaştırılmalı ne de sözde açıklamalarla savuşturulmalıdır. Yapmamız gereken kötülükle mücadele etmektir.